Sosiaali- ja terveyspalveluosasto
Lakimies Maria Porko

Sosiaali- ja terveysvaliokunta 13.6.2017

HE 47/2017 , VALINNANVAPAUSPILOTIT

Valinnanvapauspilotit yleisesti

Hallitus antoi eduskunnalle esityksen laiksi asiakkaan valinnanvapaudesta sosiaali- ja terveydenhuollossa 9. toukokuuta 2017. Valinnanvapauslaissa esitetään säädettäväksi myös piloteista, jotka on tarkoitus käynnistää viimeistään kesällä 2018. Pilottien tarkoitus on tukea valinnanvapauslain toimeenpanoa jo ennen lain varsinaista voimaantuloa ja siten edesauttaa uudistuksen onnistumista sujuvasti niin kuntien, tulevien maakuntien kuin yritystenkin näkökulmasta. Pilotteja on kahdenlaisia: sote-keskus-pilotit eli suoran valinnan palvelujen pilotit ja henkilökohtaisen budjetin pilotit (HB-pilotit). Molempien pilottien tarkoituksena on pilotoida mallia, joka mahdollisimman kattavasti vastaa tulevan valinnanvapauslain mukaista sääntelyä.

Esitetyn valinnanvapauslain mallin mukaisesti sote-keskus-pilottiin osallistuvien kaikkien kuntien ja kuntayhtymien pitää yhtiöittää pilotin piirissä olevat palvelunsa ennen pilotin aloittamista. Sote-keskus-pilotin tavoitteena on pilotoida erityisesti valinnanvapauslain mukaisia korvausmalleja sekä yhtiöittämistä. Lisäksi tarkoitus on kerätä tietoa valinnanvapauden toteuttamisesta ja toteutumisesta niiden maakuntien käyttöön ja hyödynnettäväksi, jotka eivät ole piloteissa mukana.

Henkilökohtaisen budjetin pilotissa tavoitteena on erityisesti henkilökohtaisen budjetin käyttämiseen liittyvän palveluprosessin (mm. asiakassuunnitelman teko ja budjetin laskemisen) mallintaminen sekä seurantajärjestelmän kehittäminen. HB-pilotissa keskiössä on pilotoida asiakkaan roolin kasvattamista palveluista päättämisessä sekä palvelujen sisällön rakentamisessa asiakkaan tarpeita vastaavaksi.

Vuoden 2019 alusta lukien pilotissa noudatetaan valinnanvapauslain säännöksiä kokonaisuudessaan. Tuottajien tulee täyttää siis ensin nykylainsäädännön mukaiset edellytykset ja viimeistään syksyllä 2018 valinnanvapauslain ja palveluntuottajalain (HE 52/2017 vp, esitys annettu eduskunnalle 11.5.2017) mukaiset edellytykset.

Valinnanvapauspilottien kokonaisrahoitus on 100 milj. euroa vuosina 2018–2019. Tämän lisäksi pilottien järjestämiseen haetaan vuoden 2017 valtion lisätalousarviossa erillistä 33 miljoonan euron määrärahaa, josta kansallisten tietojärjestelmäratkaisujen toteuttamiseen käytetään 10 milj. euroa. Valtionavustuspäätökset tehdään ehdollisina siten, että valtionavustuksen maksaminen edellyttää pilottien rahoitukseen varattavien määrärahojen vahvistamista eduskunnassa valtion talousarviokäsittelyjen yhteydessä. Lisäksi edellytyksenä pilottien toteutumiselle on eduskunnassa käsittelyssä olevan valinnanvapauslakiesityksen hyväksyminen ja vahvistaminen.

Valtionavustushaku jakautuu kahteen hakujaksoon. Ensimmäinen hakujakso on 29.5.–7.7.2017 ja toinen hakujakso on 14.8.–29.9.2017. Avustushakemuksia voi tarvittaessa täydentää hakuajan päättymisen jälkeen mm. hakijoiden ja sosiaali- ja terveysministeriön kesken käytävien neuvottelujen perusteella. Pilotin voi aloittaa heti valtionavustuspäätöksen tekemisen ja muiden pilotin toteuttamisen kannalta tarpeellisten toimenpiteiden (kuten yhtiöittämisen) suorittamisen jälkeen huomioiden edellä esitetyt ehdolliseen päätökseen liittyvät edellytykset. Yhtiöittäminen tulee tehdä vasta lain voimaantulon jälkeen. Pilotit tulee aloittaa viimeistään 1.7.2018 alkaen. Pilotit siirtyvät 1.1.2019 alkaen sen maakunnan vastuulle, jonka alueella vastuukunta sijaitsee. Maakunta voi jatkaa pilottia korkeintaan 31.12.2022 asti. Pilotti päättyy, kun kaikki valin-

nanvapauslain 15 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitetut suoran valinnan palvelut on siirretty sosiaali- ja terveyskeskuksen tuotantovastuulle.

Avustuksen saajalta edellytetään arvioinnissa tarvittavien tietojen systemaattista keräämistä sekä analysointia, sillä pilottien tavoitteena on tuoda valinnanvapauslain toimeenpanoon liittyvää tietoa kaikkien maakuntien käyttöön ja edesauttaa tätä kautta valinnanvapauden sujuvaa käyttöönottoa koko maassa. Erityistä huomiota tulee kummassakin pilotissa kiinnittää asiakasvaikutuksien ja - kokemuksien seuraamiseen.

Kela vastaa pilottiin liittyvistä kansallisista tietojärjestelmistä. Tietojärjestelmien ja tiedon vaihdon testaaminen on edellä olevien lisäksi yksi keskeinen pilottien tavoite.

Hankkeelle tullaan asettamaan valtakunnallinen ohjausryhmä, joka tukee, ohjaa ja seuraa pilottien toteutumista. Lisäksi jokaisella pilotilla on hyvä olla oma ohjausryhmänsä pilotin tukemiksi ja ohjaamiseksi.

Kriteereistä

Pilottialueen tulee kattaa maakunnan alueen kunnat/kuntayhtymät, joiden yhteenlaskettu asukasluku on vähintään 80 % maakunnan asukasluvusta. Erityisperustein alueen kattama asukasluku voi olla 50–80 %. Jos pilottialueen asukasmäärän kattavuus on alle 70 % maakunnan väestöstä, pilotissa on oltava mukana vähintään puolet maakunnan kunnista. Pilottialue laajenee kaikkiin maakunnan alueen kuntiin 1.1.2019. Vuosien 2017–18 aikana hallinnoinnin voi toteuttaa vastuukuntamallilla (tai kuntayhtymänä). Myös maakunnan liitto voi hallinnoida pilottia. Maakuntien tulee olla tiiviisti mukana pilottien valmistelussa, ohjauksessa ja seurannassa kuntien kanssa sovittavalla tavalla viimeistään maakuntalain väliaikaishallinnon voimaan tullessa. Hallinnointi siirtyy maakunnalle 1.1.2019.

Sote-keskus -pilotissa tulee alusta lähtien pilotoida vähintään sote -keskuksen suoran valinnan palvelujen ns. rajattua palveluvalikoimaa (määritelty valinnanvapauslain 86 §:n 1 momentissa). Palveluvalikoimaa voi pilottiaikana laajentaa liukuvasti ns. laajaan malliin (valinnanvapauslain 15 §:n 2 ja 3 momentin mukainen). Sote-keskus -pilottiin osallistuvan maakunnan on siirrettävä valinnanvapauslain 86 §:n 2 momentissa tarkoitetut suoran valinnan palvelut sote-keskusten tuotantovastuulle pilottihankkeen päätyttyä viimeistään 1 päivästä tammikuuta 2023 lukien. Henkilökohtaisen budjetin pilotissa ei erikseen määritellä, mitkä palvelut kuuluvat pilotin piiriin. HB -pilottiin sisältyvät palvelut määrittyvät yksilökohtaisesti asiakkaan tarpeiden ja asiakassuunnitelman mukaan. Pilotin piiriin voi kuitenkin kuulua vain sellaisia palveluja, joita on pilottialueella saatavilla yksityisiltä palvelun tuottajilta tai joiden osalta kunta on yhtiöittänyt omaa tuotantoaan.

Sote-keskus -piloteissa asiakas voi vapaasti valita palveluntuottajan pilottikuntien alueella toimivien hyväksyttyjen tuottajien joukosta. Asiakkaalla on mahdollisuus vaihtaa palvelun tuottajaa pilotissa esitetyn mukaisesti. Jos asiakas ei valitse tuottajaa, se valitaan hänen puolestaan valinnanvapausmallin mukaisesti. Asiakkaalle tulee tehdä asiakassuunnitelma lainsäädännössä tarkemmin säädetyllä tavalla. Jos pilottiin sisältyy sellaisten sosiaalipalveluiden tuottaminen, joista tulee tehdä hallintopäätös, noudatetaan valinnanvapauslaissa säädettyä (lain 88 §:n 4 mom.). Henkilökohtaisen budjetin pilotissa asiakkaan henkilökohtainen budjetti määrittyy asiakassuunnitelman pohjalta, joka tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Asiakkaan kanssa tehtyyn asiakassuunnitelmaan kirjataan palvelut, joihin henkilökohtainen budjetti myönnetään. Henkilökohtaisesta budjetista tehdään päätös, jonka jälkeen asiakas valitsee tuottajat itse markkinoilla olevista, edellytykset täyttävistä tuottajista. Piloteissa noudatetaan voimassa olevaa asiakasmaksulakia ja -asetusta.

Yhtiöittäminen piloteissa

Sote-keskus-pilottiin osallistuminen edellyttää olemassa olevan julkisen palvelutuotannon yhtiöittämistä osittain. Sote-keskus-piloteissa periaatteena on kokonaan julkisomisteinen yhtiö, jotta piloteissa yhtiöitetty sote-keskus siirtyy kokonaan maakunnalle. Yhtiöittämiseen liittyvien riskien minimoimiseksi, yhtiöittäminen ja valtionavun käyttäminen pääomitukseen edellyttää riittäviä selvityksiä markkinatilanteesta sekä analyysin

yhtiöitettävän toiminnan kannattavuudesta. Pääomituksella turvataan yrityksen varallisuus ja se antaa liikkumavaraa markkinatilanteen rakentuessa (poistaa konkurssiuhkaa ja vähentää tarvetta nopeille sopeutustoimille).

Yhtiöittämiseen liittyvät omaisuusjärjestelyt tulee järjestää apporttisiirtona, ja omaisuuden siirtoa koskevien päätöksien on oltava eduskunnan käsittelyssä olevan voimaanpanolain (HE 15/2017 vp) linjauksien mukaisia. Yhtiöille ei ole tarkoitus siten siirtää tarpeetonta kiinteää omaisuutta eikä siirtää muita kuin tehtävän hoitamisen näkökulmasta välttämättömiä sopimuksia. Toimitilojen vuokraamisessa on noudatettava voimaanpanolain mukaista tasoa.